

مطالعه تحلیلی بازتاب نظام معارف قرآنی در فیلم سینمایی تنگه ابوقریب

سمیه رسولی پور؛ سحر ذکاوت^۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۱/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۸/۱۲

چکیده: سینما و فیلم‌های سینمایی، تولیدات فرهنگی و هنری مهمی هستند که تأثیرات عمیقی روی فرهنگ جامعه دارند. نظام معارف قرآنی نیز از موضوعات مهمی است که در جامعه ایران اسلامی از اهمیت بسیاری برخوردار بوده و هدف از استخراج و تبیین این معارف، پایه‌ریزی و کاربست آن‌ها در ابعاد گوناگون زندگی مسلمانان است. اهمیت نظام معارف قرآنی در زندگی مسلمانان و جایگاه مهم سینما و فیلم‌های سینمایی در ابعاد مختلف جامعه این ضرورت را ایجاد کرده تا شناخت و شناسایی نظام معارف قرآنی و بازتاب آن در فیلم سینمایی تنگه ابوقریب پی‌گیری شود؛ بدین منظور، پرسش پژوهش این‌گونه مطرح شده که نظام معارف قرآنی چگونه در فیلم سینمایی تنگه ابوقریب بازتاب یافته است. این پژوهش به شیوه توصیفی - تحلیلی انجام شده و داده‌های آن با جستجو در منابع کتابخانه‌ای و اسنادی گردآوری شده است. نتایج پژوهش بیانگر آن است که در فیلم تنگه ابوقریب، نظام معارف قرآنی در قالب شخصیت‌پردازی هر یک از نقش‌های فیلمنامه بازتاب داشته‌اند. درخصوص محتوا و مضمون فیلم تنگه ابوقریب نیز باید بیان کرد که غیر از مؤلفه‌های قرآن‌شناسی، احکام فردی و احکام مدنی سایر مؤلفه‌های نظام معارف قرآنی در بطن فیلمنامه گنجانده شده و در این بین، احکام بین‌المللی محوری‌ترین مؤلفه در محتوای فیلم محسوب می‌شود.

واژگان اصلی: نظام معارف قرآنی، تفسیر موضوعی، سینما، فیلم تنگه ابوقریب

۱. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد، رشته ارتباط تصویری، دانشگاه شاهد، تهران، ایران

۲. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد، رشته هنر اسلامی، گرایش کتابت و نگارگری، دانشگاه شاهد، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

مقدمه

نظام معارف قرآنی و استخراج آن از موضوعات همیشگی مورد توجه مسلمانان و مفسران قرآن بوده است. اهمیت انتخاب و اتخاذ راه و روش صحیح و معقول در زندگی، لزوم استخراج این مفاهیم و معارف را برای مسلمانان ایجاب کرده است. در این بین کاربرد معارف قرآنی در زندگی فردی و جمعی، مطالعه بازتاب این معارف را در بسترهای مختلف هنری، فرهنگی و اجتماعی موجب شده است. سینما و فیلم‌های سینمایی یکی از حوزه‌های مهم هنر و فرهنگ است که رابطه مستقیمی با جوامع و بستر فرهنگی جوامع دارد و همزمان می‌تواند عامل مهم فرهنگ‌ساز و فرهنگ‌زدا محسوب شود. از این رو، مطالعه بازتاب مفاهیم اسلامی و در رأس آن نظام معارف قرآنی در فیلم‌های سینمایی ضروری به نظر می‌رسد. در این پژوهش، فیلم سینمایی تنگه ابوقریب به عنوان نمونه مورد بررسی انتخاب شده و شناخت و شناسایی نظام معارف قرآنی در فیلم سینمایی تنگه ابوقریب هدف پژوهش حاضر است. در راستای رسیدن به این هدف در پژوهش، این پرسش نیز که نظام معارف قرآنی چگونه در فیلم سینمایی تنگه ابوقریب بازتاب یافته، مطرح شده است؟ برای دستیابی به پاسخ پرسش مطرح شده، ابتدا به تعریف سینما و اهمیت فیلم‌های سینمایی در جامعه و معرفی فیلم سینمایی تنگه ابوقریب، شخصیت‌های آن و داستان فیلم و ژانر آن پرداخته شده است. سپس، قرآن و معارف آن و طبقه‌بندی نظام معارف قرآنی مورد بررسی قرار گرفته و در نهایت، به تحلیل این نظام معارفی در ساختار فیلم سینمایی تنگه ابوقریب توجه شده است.

پیشینه پژوهش

در مورد پیشینه پژوهش موضوع این مقاله باید خاطر نشان کرد که تاکنون پژوهشی با عنوان دقیق «مطالعه تحلیلی بازتاب نظام معارف قرآنی در فیلم‌های سینمایی» مشاهده نشده؛ اما، علی محمد قاسمی (۱۳۸۴) نظام معارف قرآنی را در مقاله «تفسیر موضوعی و شیوه‌های تقسیم معارف قرآن» مورد تحلیل قرار داده و نتایج پژوهش وی از منابع مستند این مقاله محسوب می‌شود. همچنین، «بازنمایی الگوی شخصیتی مرد در سینمای پس از انقلاب و تطبیق آن با معیارهای فرهنگ اسلامی - ایرانی» عنوان پایان‌نامه کارشناسی ارشد رفیع‌الدین اسماعیلی (۱۳۹۱) یکی از پژوهش‌هایی بوده که در مورد سینمای دینی و مؤلفه‌های دینی در سینمای

ایران انجام شده است. اسماعیلی در پژوهش خود به شناسایی ویژگی‌های شخصیتی مرد در سینمای پس از انقلاب پرداخته و میزان بازتاب معیارهای اسلامی را در این ویژگی‌ها تحلیل کرده است. «مقایسه‌ی بازنمایی عناصر دینی در فیلم‌های سینمایی ساخت هالیوود و ایران (مطالعه‌ی موردی فیلم‌های تولید ۱۳۸۸)» هم عنوان پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد بنت‌الهدی بنایی (۱۳۹۲) بوده که عناصر دینی در فیلم‌های تولیدشده در سال ۱۳۸۸ را مورد مطالعه قرار داده است. از دیگر پژوهش‌های مرتبط با موضوع این مقاله، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد محمدعلی بهشتی (۱۳۹۲) با موضوع «تحلیل نشانه‌شناختی نحوه‌ی بازنمایی نمادهای مذهبی در سینمای ایران (مورد مطالعه: فیلم‌های پرفروش دهه‌ی ۸۰ شمسی)» است. علی‌محمد اقبال‌دار (۱۳۹۳) پژوهشگر دیگر است که موضوع پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد خود را به «سینمای سیاسی و تأثیرات آن بر تغییر سبک زندگی جوامع هدف» اختصاص داده و در آن بر اهمیت تأثیرات سینما روی فرهنگ تأکید کرده است و به بیان دیگر این پژوهش نشان می‌دهد سینما می‌تواند بر فرهنگ زندگی و نیز گرایش‌های دینی تأثیرگذار باشد. همچنین، گیتی ملک‌شاهیان (پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، ۱۳۹۶) هم نمادهای اسلامی را در تولیدات سینمایی ایران در دهه‌ی سوم انقلاب و در سه فیلم «زیر نور ماه»، «یه حبه قند» و «امروز» ساخته‌ی رضا میرکریمی بررسی کرده است. علیرضا خوشنویس (پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، ۱۳۸۹) هم همین موضوع را در قالب عنوان «بررسی تجلی فرهنگ و اندیشه‌ی ایرانی در سینمای ایران پس از انقلاب» و محدوده‌ی زمانی دهه‌های ۷۰ و ۸۰ شمسی مورد مطالعه قرار داده است. سمیرا طوسی (۱۳۹۵) هم پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد خود را با عنوان «مطالعه‌ی چگونگی بازنمایی سینمای زن مسلمان در سینمای پس از انقلاب اسلامی» کار کرده است. «بررسی ارزش‌های دینی در سینمای ایران (مطالعه‌ی موردی: تحلیل بینامتنی سینمای دینی در ایران)» نوشته‌ی فاطمه محمدنجم‌نار (۱۳۹۰) بوده که برای اخذ مدرک کارشناسی ارشد خود از دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، رایحه کرده است. شایان ذکر است که دین در سینمای پس از انقلاب ایران مورد توجه محسن گودرزی (۱۳۹۶) در رساله‌ی دکترای تخصصی رشته‌ی علوم ارتباطات نیز قرار گرفته و لایه‌های مختلفی از دین و معیارهای دینی را در سینمای ایران مطالعه کرده است. منوچهر جمشیدی (۱۳۹۴) به شناسایی «معیارها و راهکارهای دستیابی به سینمای مبتنی بر آموزه‌های قرآن و عترت» در پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد خود پرداخته است. در پژوهش فعلی اطلاعات

کتابخانه‌ای و داده‌های اسنادی با رویکرد توصیفی - تحلیلی مورد مطالعه قرار گرفته و نمونه مورد مطالعه، تحلیل کیفی فیلم سینمایی تنگه ابوقریب براساس نظام معارف قرآنی است.

یافته‌های پژوهش

سینما و جامعه

سینما یک رسانه دیداری شنیداری مبتنی بر فناوری بوده که به وسیله آن فعالیت اقتصادی صورت می‌گیرد و همچنین، قابلیت استفاده هنری را داراست. یک اثر سینمایی که فیلم سینمایی نامیده می‌شود، از عناصر تصویر به صورت مجموعه‌ای از فریم‌ها و صداگفت‌گو، صدا و موسیقی تشکیل شده است. یک فیلم براساس فیلمنامه و توسط مجموعه‌ای از بازیگرها، کارگردان، فیلم‌بردار و عوامل دیگر ساخته می‌شود. سینما، جدیدترین شاخه هنر، معروف به هنر هفتم است که امروزه یکی از عمومی‌ترین و محبوب‌ترین تولیدات هنری را ارائه می‌کند. سینما همچنین، به محل پخش عمومی فیلم سینمایی نیز گفته می‌شود. امروزه، سینما را پدیده‌ای می‌دانند که می‌توان آن را از سه وجه صنعت، رسانه و هنر بررسی کرد. دفلور و دنیس، سینما را بیش از هر وسیله ارتباط جمعی دیگری، باعث جذب افکار و برانگیختن تصورات و اذهان مردم دانسته و ضمن تأکید بر فراتر بودن آن از یک امر صرفاً سرگرمی، نقش بلندمدتی را در شکل‌دهی به فرهنگ برای آن قائل هستند (اسدی و نصراللهی، ۱۳۹۸). به نظر رایبسون^۱ سینما یک اختراع نیست؛ «بلکه یک حرکت تکاملی پیچیده» است. (رایبسون، ۱۳۶۳: ۹). به تعبیری می‌توان گفت این حرکت پیچیده شامل محتوای معنایی و مفاهیم زندگی بشری در قالب امکانات ابزاری فیلم‌سازی و با حمایت‌های مالی و اقتصادی ثبت شده و به نمایش مخاطبان درمی‌آید. با گذر زمان و با پیشرفت علوم و فناوری، آثار تولیدی سینمایی هم متأثر از آن دچار دگرگونی و پیشرفت می‌شوند. این پیشرفت در کنار افزایش و بهبود وضعیت کیفی آثار، این امکان را نیز فراهم می‌کند که محتوا و درون‌مایه‌های مفهومی آثار تولیدی نیز دچار تحولاتی شوند. بدین ترتیب، امروزه هر چه به ذهن و تخیل بشری خطور می‌کند به راحتی به صحنه نمایش درمی‌آید.

1. Robinson

دلوز^۱ سینما را پدیده‌ای جدای از اندیشه نمی‌داند و معتقد است سینما از ابعاد مختلفی با تفکر و اندیشه همراه می‌شود. «سینما می‌تواند تحت شرایطی، به پاسخی برای مسأله فلسفی در تصویر تازه از تفکر تبدیل شود؛ یعنی این تصویر تازه باشد، چراکه می‌تواند مرزهای بازنمایی واقعیت را درنوردد و واقعیت خاص خود را بنا نهد» (علوی‌پور، ۱۳۹۳). در تفکر جامعه‌شناختی از سینما هم باید به این نکته اشاره کرد که «رفتن به سینما تقریباً همیشه به‌عنوان یک فعالیت اجتماعی نگریسته شده است تا به‌منظور صرف تماشای فیلمی خاص» (راوودراد و اسدزاده، ۱۳۸۹). به اعتقاد جاروی^۲ هم برای نفوذ به درون پوس‌ت^۳ یک جامعه، به‌غیر از کار میدانی مردم‌شناختی، هیچ چیز با دیدن فیلم‌هایی که برای بازار داخلی یک جامعه ساخته شده‌اند، قابل مقایسه نیست (جاروی، ۱۳۷۹). به بیان دیگر سینمای داخلی هر کشور می‌تواند آینه‌ای از رسوم، فرهنگ و فضای اجتماعی مردم آن کشور باشد و یا بخشی از فضای فرهنگی، اجتماعی و سیاسی جوامع را بازنمایی کند. این امر اهمیت سینما و فیلم‌های سینمایی را به‌لحاظ جامعه‌شناسی بیان می‌کند. شاید بتوان گفت در این نوع دیدگاه جامعه‌شناختی «سینماگر همواره در مقابل پرسش‌ها و دغدغه‌های بنیادینی قرار می‌گیرد که به‌لحاظ وجودی و یا اجتماعی - سیاسی، در زندگی واقعی او تنیده شده‌اند و فیلم عرصه‌ای برای پیش‌نهادن این پرسش‌هاست». برخی از آثار هم «موقعیت‌های تاریخی را دست‌مایه نقد وضع موجود جامعه و همچنین، ترسیم وضعیت نیک اجتماعی قرار می‌دهند» و علاوه‌بر این که یک رخداد تاریخی را مورد واکاوی و بررسی قرار داده، «پدیده‌های تاریخی - سیاسی» را نیز به مخاطبان انتقال می‌دهند و بدین ترتیب، آنان را به «بازاندیشی تحولات و دلالت‌های آن برای زندگی بهتر» راهنمایی می‌کنند (علوی‌پور، ۱۳۹۳). در تعبیری دیگر هم، فیلم‌های سینمایی به‌عنوان «فرآورده‌های تاریخی» که تاریخ را «بازنویسی» می‌کنند، مطرح می‌شوند (کینگ، ۱۳۸۰: ۱۶۴). به‌عقیده وایت^۴ «بازنمایی تاریخ و اندیشه‌های ما درباره آن در تصویر و گفتار سینمایی است» (علوی‌پور، ۱۳۹۳). به‌طور کلی سینما قادر است از حدود مرزها و قالب‌های موجود فراتر رود، سطح تصور بشر را ارتقا بخشد تا جایی که حتی دنیایی کاملاً نو

1. Deleuze
2. Jarvie
3. White

را برای مخاطبان تصویر کند (آزاد ارمکی و امیر، ۱۳۸۸). این دنیای جدید می‌تواند بازنمایی تاریخ جوامع و کشورها را شامل شود.

معرفی فیلم سینمایی تنگه ابوقریب و داستان آن

فیلم سینمایی تنگه ابوقریب ساخته بهرام توکلی در سال ۱۳۹۶ شمسی است که فیلم‌هایی همچون پرسه در مه، این‌جا بدون من و آسمان زرد کم عمق را نیز کارگردانی کرده است. توکلی بدون اینکه در ساخت فیلم‌های جنگی تجربه‌ای داشته باشد، شروع به ساخت فیلمنامه‌ای کرد که نوشتن آن را نیز خود برعهده داشته است. تجربه ساخت فیلم تنگه ابوقریب برای او احتمالاً تجربه چالش‌برانگیزی بوده است (دلخمش، ۱۳۹۷). بازیگران فیلم تنگه ابوقریب ستارگان نسل امروز سینمای ایران هستند که تمامی آن‌ها برای نخستین بار در چنین ژانری به ایفای نقش می‌پردازند. این افراد با توجه به گریم‌های سنگینی که روی آن‌ها انجام شده از پس صحنه‌های نفس‌گیر فیلم برآمده‌اند (پارساپور، ۱۳۹۷).

این فیلم داستان عملیات رزمندگان ایرانی در تنگه ابوقریب در اواخر دوران جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران را روایت می‌کند. «تنگه ابوقریب» نام عملیاتی است که در روزهای پایانی جنگ تحمیلی آغاز شد. در آن روزگار زمانی که رزمندگان گردان عمار درحال آماده‌شدن برای رفتن به مرخصی بودند، به یکباره خبر رسید که دشمن به تنگه ابوقریب (این محل در نزدیکی دشت عباس و جاده اندیمشک - دهلران قرار دارد) حمله کرده است. از این‌رو، رزمندگان به این منطقه اعزام و با کمترین امکانات از جمله آب و غذا، به دفاع از مرز و میهن پرداختند و باعث عقب‌راندن دشمن شدند. در این عملیات، بیش از ۵۰ رزمنده شهید شدند؛ حتی گفته می‌شود تعدادی از آنان بر اثر تشنگی جان خود را از دست دادند. این عملیات مهم، آخرین عملیات دوران دفاع مقدس در کشورمان بود و پس از آن با پذیرش قطعنامه ۵۹۸، جنگ به پایان رسید. فیلم «تنگه ابوقریب» نیز درباره این عملیات است.

تحلیل ژانر فیلم سینمایی تنگه ابوقریب

برای تعریف و تحلیل ژانر فیلم سینمایی، ابتدا باید به تعاریفی از ژانر پرداخت. ژانر واژه‌ای فرانسوی به معنای نوع یا سنخ است؛ اما، این واژه وقتی در مطالعات ادبی، فیلم یا تلویزیون به‌کار می‌رود، معانی گسترده‌تری می‌یابد. مرسوم‌ترین کاربرد این واژه به معنای آن است که آثار ادبی، سینمایی و تلویزیونی را می‌توان رده‌بندی کرد و این که آن‌ها آثاری منفرد

نیستند. بنابراین، نظریه ژانر درباره روش‌هایی است که براساس آن یک اثر، ممکن است متعلق به یک طبقه از آثار مرتبط دانسته شود. ژانر روشی برای طبقه‌بندی فیلم‌ها و برنامه‌های تلویزیونی در گروه‌های قابل تشخیص است و این کار با در نظر گرفتن شباهت آن‌ها به یکدیگر و تفاوتشان با دیگر فیلم‌ها و برنامه‌های تلویزیونی صورت می‌گیرد. یک ژانر فیلم، طبقه‌ای انعطاف‌ناپذیر و ناپایدار مبتنی بر مجموعه‌ای از قراردادها از جمله قراردادهای روایی است که به شکل شهودی بین مخاطبان و فیلم‌سازان اشتراک دارد. تشخیص و طبقه‌بندی روایی فیلم همان تفکیک و طبقه‌بندی ژانری است. به بیان دیگر، ژانر یکی از راه‌های تمایزگذاشتن بین انواع مختلفی از روایت‌های سینمایی است. ژانر در سینما، نظامی از رمزها، قراردادها و سبک‌های بصری است که مخاطبان را قادر می‌سازد به سرعت و با کمی دشواری، نوع روایتی را که تماشا می‌کنند، تعیین نمایند (مدقق، ۱۳۹۳). کالکر، ژانرها را رویدادهای قراردادی پیچیده‌ای می‌داند که میان فیلم‌ساز و بیننده فیلم وجود دارد (کالکر، ۱۳۸۴) و همین قرارداد نقش بنیادینی در چگونگی تولید معنا و محتوا توسط فیلم‌های عامه‌پسند دارند (مدقق، ۱۳۹۳). در مورد ژانر فیلم سینمایی تنگه ابوقریب باید خاطر نشان کرد، این فیلم در ژانر جنگی قرار می‌گیرد. ژانر جنگی در سینمای ایران بیشتر با عنوان سینمای دفاع مقدس شناخته می‌شود. هشت سال دفاع مقدس در پی حمله رژیم بعث عراق در ۱۳۵۹/۶/۳۱ اتفاق افتاد و سرانجام در مردادماه ۱۳۶۷ با پذیرش آتش‌بس دوسویه خاتمه یافت. در این هشت سال علاوه بر تلفات انسانی و خسارت‌های وارد شده، خرده‌فرهنگ‌های خاصی را نیز موجب شده که طبعاً این خرده‌فرهنگ‌ها بر تمامی جنبه‌های زندگی اجتماعی تأثیر می‌گذارد (نقیبی اصفهانی و همکاران، ۱۳۹۷). از این‌رو، همزمان با آغاز جنگ تحمیلی هنر (شعر، داستان، سینما و غیره) بستری شد تا تجلی اتحاد، رشادت و شهادت سرداران ایرانی را ابراز کند. البته، آنچه حائز اهمیت بوده آن است که سینمای دفاع مقدس ملزومات و ساختارهای خاص خود را دارد و با سینمای جنگ یکسان نیست. (طرزومی، ۱۳۹۰). عده‌ای از فیلم‌سازان با رویکردهای متفاوتی به موضوع جنگ پرداخته و یا اینکه جنگ را عنصر اساسی در ساختار روایی فیلم خود آورده‌اند. از این‌رو، سینمای ایران دارای تعدد بیان و محتوا بوده و البته این امر در سینمای جنگ جهان نیز رواج دارد. زیرژانرهای سینمای جنگ به قدری نسبت به هم متفاوت بوده که گویی تنها وجه مشترک آن‌ها صرفاً مفهوم جنگ است (نقیبی اصفهانی و همکاران، ۱۳۹۷).

شخصیت‌های فیلم سینمایی «تنگه ابوقریب»

شخصیت‌های اصلی فیلم تنگه ابوقریب همه از رزمندگان گردان عمار هستند. فیلم قرار است بر مبنای روابط چهار رزمنده (مجید، خلیل، حسن و عزیز) و نیز پسری نوجوان که با آن‌ها همراه شده، شکل یابد. مجید (تصویر شماره ۳) یکی از اعضای گردان عمار پزشکی است. مجید مدام نگران حسن (یکی از اعضای گردان) بوده که طبق خواسته خانواده، باید او را به عقب بازگرداند و همچنین، عزیز قبل از شهادت، علی (پسر نوجوان عکاس) را به او می‌سپارد. (جواد عزتی نقش مجید را در این فیلم ایفا می‌کند). خلیل (تصویر شماره ۴) رزمنده ارشد در بین شخصیت‌های فیلم است. او قبل از اینکه اعزام شود در فکر تعمیر یک لوله آب است که اشاره به زمینی و عینی بودن رزمندگان و ارتباط جنگ با زندگی روزمره دارد. خلیل در عین شجاعت، شخصیتی عاطفی دارد (حمیدرضا آذرنگ ایفاگر نقش خلیل در فیلم است).

تصویر شماره ۴: حمیدرضا آذرنگ در نقش خلیل

تصویر شماره ۳: جواد عزتی در نقش مجید

تصویر شماره ۶: علی سلیمانی در نقش عزیز

تصویر شماره ۵: امیر جدیدی در نقش حسن

حسن (تصویر شماره ۵) شخصیت شوخ طبعی است که باتوجه به درخواست مکرری که خانواده برای بازگشت او به خانه دارند، اما می‌خواهد به خط مقدم بشتابد. درنهایت وارد ماشین‌های گردان شده و همراه با دوستان خود به تنگه ابوقریب می‌رود (امیر جدیدی نقش حسن را در فیلم بازی کرده است).

عزیز (تصویر شماره ۶) یکی دیگر از رزمندگان گردان عمار است که در فیلم نقش کوتاهی را ایفا می‌کند؛ چراکه در یکی از بخش‌های ابتدایی فیلم هنگام نجات علی (پسر نوجوانی که مادرش او را به عزیز سپرده است) به شهادت می‌رسد (علی سلیمانی ایفاگر نقش عزیز است).

علی (نماد نسل جدید) پسر نوجوانی که عکاسی می‌کند و به‌دلیل زمین‌گیر شدن و از کارافتادگی پدرش در همین جنگ به جبهه آمده و با سماجت و علاقه خواستار همراهی گردان است که درنهایت موفق می‌شود با دیگر رزمندگان همراه شود. در پایان فیلم به‌عنوان بازمانده درحال راه‌رفتن نمایش داده می‌شود (بازیگر این نقش مهدی قربانی است) (تصویر شماره ۷).

تصویر شماره ۷: مهدی قربانی در نقش علی

قرآن و معارف آن

محتوای سوره‌های قرآن شامل موضوعات و مباحثی است که گنجینه مهمی برای مسلمانان محسوب می‌شود. معارف قرآن به دانش‌ها و شناخت‌هایی اطلاق می‌شود که در این کتاب مقدس وجود دارد و گستره این معارف تمام گزاره‌های موجود در قرآن را شامل می‌شود (محمدی مظفر، ۱۳۹۴).

نظام معارف قرآنی

در مورد نظام معارف قرآنی باید خاطر نشان کرد که طبقه‌بندی و ارایه نظام معارف قرآنی با تفسیر حاصل می‌شود. تفسیر آیات قرآن به دو شیوه تفسیر تجزیه‌ای یا ترتیبی و تفسیر موضوعی توسط مفسران انجام می‌شود. تفسیر ترتیبی قرآن به ترتیب مصحف یا ترتیب نزول است. به عبارت دیگر، تفسیر ترتیبی آن است که مفسر از ابتدای قرآن، آیه به آیه و سوره به سوره به تفسیر می‌پردازد (پایگاه اینترنتی ویکی فقه، ۱۳۹۵). در تفسیر ترتیبی، مدلول آیات قرآن صرف‌نظر از استخراج نظریه و به ترتیب مصحف انجام می‌گیرد، و هدف مفسر پرده‌برداری از مفهوم و مراد معنای آیه است. از این رو، اهداف نهایی در تفسیر ترتیبی کشف از معانی مفردات و شناخت مراد هر یک از آیات است؛ گرچه، این هدف به کمک آیات دیگر انجام می‌شود. (ایازی، ۱۳۸۲). منظور از شیوه تفسیر موضوعی، جمع‌آوری و طبقه‌بندی آیات مختلفی از قرآن بوده که در مورد یک موضوع خاص و در موقعیت‌های زمانی و مکانی مختلف نازل شده و در نهایت از مجموع محتوای آیات، نظر قرآن در مورد آن موضوع خاص و ابعاد مختلف آن روشن می‌شود (قاسم‌پور و نظریگی، ۱۳۹۶). به بیان دیگر، تفسیر موضوعی روشی است برای کشف، شناخت و تبیین موضوع با ملاحظه آیات مشترک، هم‌موضوع، هم‌مضمون و یا مبانی‌ای که به شناخت مطالب کمک کند. در این روش، مفسر آیات مختلف درباره یک موضوع را در کنار یکدیگر قرار می‌دهد و با جمع‌بندی و تحلیل، دیدگاه قرآن را درباره آن ارایه می‌دهد. معمولاً، تفسیر موضوعی به دنبال پاسخ پرسشی انجام می‌شود که در زمینه‌های مختلف اعتقادی، اجتماعی، سیاسی تاریخی، فقهی و حتی مفهومی مطرح بوده و مفسر به دنبال نظریه‌پردازی و استخراج دیدگاه قرآن است (ایازی، ۱۳۸۲). شایان ذکر است که تفسیر موضوعی قرآن هم به دو صورت تفسیر موضوعی جامع و غیرجامع انجام می‌شود.

جدول ۲. بررسی و طبقه‌بندی نظام معارف قرآنی

ردیف	تقسیم‌بندی نظام معارف قرآنی	شرح و توضیح
۱	خداشناسی	این بخش اصل مباحث مربوط به شناخت خدا، توحید، صفات و کلیات افعال الهی است و در صدر تمامی موضوعات قرار می‌گیرد؛ زیرا، اساس تقسیم، الله است.
۲	جهان‌شناسی	پس از بحث درباره کلیات افعال الهی، لازم است تفصیل افعال الهی مورد بررسی و تفسیر قرار گیرند که این همان مسئله خلق و تدبیر بوده و تحت عنوان جهان‌شناسی آمده و شامل مباحث مربوط به جهان (مانند آسمان، ستارگان، زمین، پدیده‌های جوی مثل رعدوبرق، باد، باران و پدیده‌های زمینی مانند کوه‌ها و دریاها و نیز مباحث مربوط به عرش، کرسی، فرشتگان، جن و شیطان) می‌شود و جایگاه طرح مسائل و تفسیر آیات مربوط به آن، پس از خداشناسی است.
۳	انسان‌شناسی	پس از بررسی و تفسیر مسائل مربوط به جهان‌شناسی، مباحث مربوط به انسان‌شناسی مطرح می‌شود؛ مباحثی همچون آفرینش انسان، روح و ویژگی‌های آن، کرامت و شرافت انسانی، مسئولیت و شرایط آن مانند آگاهی، قدرت عمل، اختیار و نیز ابعاد گوناگون وجود انسان، سنت‌های الهی، مسأله معاد و سرنوشت نهایی انسان از موضوعات این بخش است. در این بخش، روشن می‌شود که جهان، مقدمه‌ای برای آخرت بوده و این انسان است که با اختیار خود، می‌تواند راه سعادت یا شقاوت ابدی را برگزیند و سرنوشت نهایی خود را رقم بزند.
۴	راه‌شناسی	به دلیل آنکه در مبحث انسان‌شناسی روشن می‌شود که انسان موجودی انتخاب‌گر است و باید راه خود را آگاهانه برگزیند، مسأله‌گزینش راه و شناخت آن مطرح می‌شود که موضوع این بخش است. مباحثی مانند شناخت‌های عادی (انواع علم حضوری و حصولی متعارف)، شناخت‌های غیرعادی (الهام و وحی)، مسأله نبوت و ضرورت بعثت انبیا صلوات الله علیهم اجمعین و هدف آن‌ها، مقامات ایشان (نبوت، رسالت و امامت)، اعجاز، عصمت و سرانجام، جانشینی پیامبران (امامت به معنای خاص) تحت عنوان راه‌شناسی مورد تفسیر و بررسی قرار می‌گیرند.
۵	راهنماشناسی	پس از اثبات نبوت و ضرورت وحی، نوبت به مبحث راهنماشناسی می‌رسد که شامل مباحثی همچون تاریخ پیامبران، ویژگی‌های پیامبران، کتاب‌های پیامبران و محتویات آن‌ها، تاریخ پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم)، حوادث مربوط به زمان آن حضرت و نیز شامل تاریخ اقوام و ملل و سایر داستان‌های قرآن می‌شود. ترتیب این بخش بر بخش پیشین نیز روشن است؛ زیرا، پس از اثبات نبوت و وحی، لازم است مردم گیرندگان وحی و رسانندگان آن را بشناسند.
۶	قرآن‌شناسی	پس از آنکه از کتاب‌های آسمانی پیشین بحث شد، نوبت به قرآن می‌رسد؛ آخرین کتابی که نازل شده و باقی خواهد ماند. مباحث کلی که در این بخش تحت عنوان قرآن‌شناسی مطرح می‌شوند، عبارت‌اند از: عناوین و اوصاف قرآن، ویژگی‌های قرآن، هدف از نزول، کیفیت نزول، اعجاز، محکم و متشابه، تأویل، جهانی‌بودن، ابدی‌بودن و شیوه بیان (استدلال عقلی، موعظه، جدل، تمثیل، قصص‌ها و مانند آن).

ادامه جدول ۲. بررسی و طبقه‌بندی نظام معارف قرآنی

ردیف	تقسیم‌بندی نظام معارف قرآنی	شرح و توضیح
۷	اخلاق یا انسان‌سازی قرآن	پس از مبحث قرآن‌شناسی، بخش مربوط به اخلاق یا انسان‌سازی قرآن مطرح می‌شود؛ زیرا، در قرآن‌شناسی، این نتیجه به‌دست می‌آید که هدف قرآن، تزکیه و تعلیم است. تزکیه بحث اخلاق و خودسازی را ایجاب کرده و مباحث آینده هم مربوط به تعلیم است.
۸	برنامه‌های عبادی قرآن	در بخش دیگر، مباحث مربوط به نماز، روزه، حج، دعا، ذکر و مانند آن مطرح می‌شود؛ اعمالی که رکن اساسی آن‌ها تقویت رابطه انسان با خداست؛ هرچند مصالح اجتماعی زیادی نیز در آن‌ها منظور شده است. این بخش را می‌توان برنامه‌های عبادی قرآن نامید که در واقع، همان مسائل و برنامه‌های عملی قرآن بوده که مربوط به رابطه انسان با خداست.
۹	احکام فردی قرآن	پس از بیان برنامه‌های عبادی قرآن، احکام فردی قرآن موردتفسیر قرار گرفته و مباحثی همچون حلال و حرام در خوردنی‌ها و نوشیدنی‌ها (اطعمه و اشربه، صید و ذبائح) را شامل می‌شود. این امور هم همان برنامه‌های عملی قرآن در رابطه با خود هستند.
۱۰	احکام اجتماعی قرآن	در مقدمه این بخش، جامعه از منظر قرآن موردبحث قرار می‌گیرد؛ مباحث اجتماعی، حقوقی، سیاسی و اقتصادی را نیز در برمی‌گیرد؛ در واقع، برنامه‌های عملی قرآن در رابطه با دیگران مطرح شده و موردتفسیر قرار می‌گیرند. مسائل این بخش در شش دسته تقسیم‌بندی می‌شود.
		احکام مدنی
		احکام اقتصادی
		احکام قضایی
		احکام جزایی
		احکام سیاسی
		احکام بین‌المللی

منبع: قاسمی، ۱۳۸۴

تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش

نظام معارف قرآنی در فیلم سینمایی «تنگه ابوقریب»

خداوند در قرآن افرادی را که به یاری‌دهندگان نوح نبی علی‌نبینا و آله و علیهِ السلام و بنی‌اسرائیلی که در برابر جور فرعون مقاومت نموده و همچنین، مسلمانانی که با جان و مال خویش در راه خدا جهاد کردند، صالح خطاب می‌کند (احمدنژاد و کلباسی، ۱۳۹۷). از این رو، پژوهش به دنبال بررسی نمود و بازتاب نظام معارف قرآنی در فیلم سینمایی تنگه ابوقریب بوده که دارای موضوع و مضمون دفاع مقدس و جهاد است. مسأله جنگ، جزو احکام جزایی

و بین‌المللی محسوب شده و این امر، خود ابعاد فردی و اجتماعی جامعه اسلامی را متأثر می‌کند. فیلم از آنجایی شروع می‌شود که در کنار رود کارون نمایی از گفتگوی عزیز و خلیل با هم در رابطه با (وام‌دادن به حسن) به تصویر کشیده می‌شود؛ اما، صدایی که روی این گفتگوی دوطرفه تدوین شده، صحبت‌های حسن و مجید است. در واقع، شروع داستان تأکیدی اساسی روی «احکام جهان‌شناسی و احکام اقتصادی» دارد. در بخشی از فیلم، مخاطب با شخصیت خلیل روبه‌روست که درگیر روزمرگی‌های خود بوده و حدود زندگی او به زندگی فردی و خانوادگی محدود شده و این مسأله به احکام فردی از نظام معارف قرآنی اشاره دارد. اما در مقطعی دیگر، همین شخصیت، خود و حریم خود را در تجاوز دشمن دیده و احکام سیاسی، بین‌المللی و جزایی که دفاع از خاک و وطن است، مطرح می‌شود.

جدول ۳. تحلیل بازتاب نظام معارف قرآنی در فیلم سینمایی تنگه ابوقریب

ردیف	نظام معارف قرآنی	وجود مؤلفه در فیلم	شرح مؤلفه در فیلم سینمایی
۱	خداشناسی	✓	در روایت قصه، با وجود کمبود نیروی انسانی و آب امید به پیروزی نقش پررنگی دارد و این امر نشأت گرفته از شناخت و ایمان به خداست. شهادت اعضای گروه عمار و زنده‌ماندن یک نفر (علی): علی خود را تنها می‌یابد و این شهادت اعضای گروه، او را به یک خودشناسی، خداشناسی و هویتی معنوی و روحانی سوق داده و به تفکر درباره هدف از آفرینش و خداوند وامی‌دارد.
۲	جهان‌شناسی	✓	کمک مالی (وام‌دادن) رزمندگان به حسن؛ به‌طوری که انگار همه خود را اعضای یگانه کلی می‌دانند که گره‌گشایی از یک عضو به‌مثابه نفع جمعی تلقی می‌شود. اتحاد بین اقوام مختلف در مقابل دشمن به‌گونه‌ای که افراد خود را عضوی از یک کل جمعی دانسته و با همکاری و وحدت به این اتحاد جمعی و روانی هویت می‌بخشند. شهادت اعضای گروه عمار و زنده‌ماندن علی که خود را تنها می‌یابد و این شهادت اعضای گروه، او را به یک خودشناسی، خداشناسی و هویتی معنوی و روحانی سوق داده و این امر او را به تفکر درباره هدف از آفرینش و خداوند وامی‌دارد.
۳	انسان‌شناسی	✓	با حق انتخابی که خدا به انسان داده (حسن) تصمیم به ماندن در جبهه و همراهی هم‌زمان خود می‌گیرد. شهادت اعضای گروه عمار و زنده‌ماندن علی که خود را تنها می‌یابد و این شهادت اعضای گروه، او را به یک خودشناسی، خداشناسی و هویتی معنوی و روحانی سوق داده و این امر او را به تفکر درباره هدف از آفرینش و خداوند وامی‌دارد.

ادامه جدول ۳. تحلیل بازتاب نظام معارف قرآنی در فیلم سینمایی تنگه ابوقریب

ردیف	نظام معارف قرآنی	وجود مؤلفه در فیلم	شرح مؤلفه در فیلم سینمایی
۴	راه‌شناسی	✓	جهاد و شهادت در راه خدا. شهادت اعضای گروه عمار و زنده ماندن علی که خود را تنها می‌یابد و این شهادت اعضای گروه، او را به یک خودشناسی، خداشناسی و هویتی معنوی و روحانی سوق داده و این امر او را به تفکر درباره هدف از آفرینش و خداوند وامی‌دارد. به مخاطب تلنگری وارد می‌شود تا به‌خود آمده و برای زندگی خود انتخاب‌گری دقیق باشد.
۵	راه‌شناسی	✓	در راه دفاع از میهن، ائمه اطهار علیهم‌السلام را الگوی خود قرار داده‌اند.
۶	قرآن‌شناسی	_____	_____
۷	اخلاق یا انسان‌سازی قرآن	✓	استفاده‌نکردن از بمب شیمیایی (عدم مقابله به‌مثل). قسمتی که خلیل رزمندگان را دعوت به نشستن در خودرو کرد تا افرادی که از جنگ بازمی‌گشتند، خجالت‌زده نشوند. شهادت اعضای گروه عمار (مروری بر اوج حرکت اخلاقی رزمندگان که جان خود را نثار شرف، خاک و ناموس خود کرده‌اند).
۸	برنامه‌های عبادی قرآن	✓	اقامه‌کردن نماز جماعت در جبهه نبرد.
۹	احکام فردی قرآن	_____	_____
۱۰	احکام اجتماعی قرآن	_____	_____
		✓	احکام مدنی
		✓	احکام اقتصادی
		✓	احکام قضایی
		✓	احکام جزایی
		✓	احکام سیاسی
✓	احکام بین‌المللی	کمک به غیرنظامیان در جنگ، امدادسانی زنان در جبهه، آوارگی غیرنظامیان، نوع مراودت با دشمن در هنگام صلح و جنگ (استفاده‌نکردن از بمب شیمیایی در برابر دشمن).	

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۸

باتوجه به اطلاعات ارائه شده در جدول شماره ۳، ابعاد کاملی از نمود و بازتاب نظام معارف قرآنی در فیلم سینمایی تنگه ابوقریب روشن شده است. حال، باید به تحلیل بازتاب نظام معارف قرآنی در عملکرد شخصیت‌های اصلی فیلم پرداخته شود که در جدول شماره ۴ به تفصیل آمده است.

جدول ۴: تحلیل بازتاب نظام معارف قرآنی در عملکرد شخصیت‌های اصلی فیلم سینمایی تنگه ابوقریب

ردیف	نام شخصیت در فیلم	عنوان مؤلفه نظام معارف قرآنی	شرح مؤلفه در عملکرد شخصیت فیلم
۱	مجید	خداشناسی، احکام اجتماعی قرآن (تمامی موارد)، انسان‌شناسی، اخلاق یا انسان‌سازی قرآن و راه‌شناسی.	امید به پیروزی و ایمان به خدا، توصیه به علی برای قضاوت نکردن، حرام دانستن استفاده از بمب شیمیایی، وام‌دادن، بازگشت به جبهه جنگ حین مرخصی، کمک به غیرنظامیان در جنگ، جهاد در راه خدا و شهادت.
۲	خلیل	خداشناسی، احکام اجتماعی قرآن (تمامی موارد)، انسان‌شناسی، اخلاق یا انسان‌سازی قرآن، برنامه‌های عبادی قرآن، راه‌شناسی	امید به پیروزی و ایمان به خدا، توصیه به قضاوت نکردن، وام‌دادن، بازگشت به جبهه جنگ حین مرخصی، ادای فریضه نماز جماعت، منع کردن رزمندگان از نگاه به افرادی که از جنگ برمی‌گشتند تا مبدا خجالت‌زده شوند، جهاد در راه خدا و شهادت.
۳	حسن	خداشناسی، انسان‌شناسی، احکام اجتماعی قرآن (احکام جزایی، بین‌المللی).	امید به پیروزی و ایمان به خدا، بازگشت به جبهه جنگ حین مرخصی، کمک به غیرنظامیان در جنگ.
۴	عزیز	خداشناسی، انسان‌شناسی، راه‌شناسی، راهنماشناسی، احکام اجتماعی قرآن (احکام جزایی، اقتصادی و بین‌المللی).	امید به پیروزی و ایمان به خدا، وام‌دادن، بازگشت به جبهه جنگ حین مرخصی، جهاد در راه خدا و شهادت، نوحه‌خواندن و عزاداری کردن برای ائمه اطهار علیهم‌السلام، کمک به غیرنظامیان در جنگ.
۵	علی	خداشناسی، راه‌شناسی، احکام اجتماعی قرآن (احکام جزایی).	امید به پیروزی و ایمان به خدا، جهاد در راه خدا.

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۸.

باتوجه به جدول شماره ۴ می‌توان بیان داشت، شخصیت مجید به مؤلفه‌های خداشناسی، احکام

اجتماعی قرآن (تمامی موارد)، انسان‌شناسی، اخلاق یا انسان‌سازی قرآن و راه‌شناسی اشاره دارد که برگرفته از جهاد و شهادت این شخصیت در جنگ تحمیلی به کشورش و همچنین، نوع منش و رفتار او نسبت به هم‌زمانش است. در شخصیت‌پردازی خلیل نیز مؤلفه‌های خداشناسی، احکام اجتماعی قرآن (تمامی موارد)، انسان‌شناسی، اخلاق یا انسان‌سازی قرآن، برنامه‌های عبادی قرآن و راه‌شناسی در قالب امر به معروف و نهی از منکر که در قبال سایر هم‌زمان خود انجام می‌دهد و همچنین، جهاد و شهادت در راه خدا، مدنظر قرار گرفته است. حسن یکی دیگر از شخصیت‌های اصلی فیلم که نویسنده بر آن است تا مؤلفه‌هایی از نظام معارف قرآنی چون خداشناسی، انسان‌شناسی و احکام اجتماعی قرآن (احکام جزایی و بین‌المللی) را در قالب تصمیم بازگشت به جبهه و رفتار انسان‌دوستانه او نسبت به غیرنظامیان و کودکان به نمایش گذارد. مؤلفه‌های نظام معارف قرآنی شامل خداشناسی، انسان‌شناسی، راه‌شناسی، راهنماشناسی و احکام اجتماعی قرآن (احکام جزایی، اقتصادی و بین‌المللی) در شاکله شخصیت‌پردازی نقش عزیز با توجه به جهاد و شهادت در راه خدا، توجه به مشکلات هم‌نوع خود و نیز به دنبال رفع آن‌ها برآمدن و غیره، گنجانده شده است. یکی دیگر از نقش‌های فیلم تنگه ابوقریب پسر نوجوانی به نام علی است که شخصیت او با تلاش و التماس‌های بی‌دری خود مبنی بر ماندن در جبهه نبرد و نیز تنها بازمانده گروه عمار از مؤلفه‌های خداشناسی، راه‌شناسی و احکام اجتماعی قرآن (احکام جزایی) حکایت می‌کند.

نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش که در بخش تجزیه و تحلیل یافته‌ها به صورت مفصل به آن‌ها اشاره شده، نشان می‌دهد مؤلفه‌های نظام معارف قرآنی در بخش‌های مختلفی از فیلم سینمایی تنگه ابوقریب محسوس و مشهود است. این نظام معارفی پویا و سازنده را می‌توان در قسمت‌هایی از صحنه‌های فیلم مانند توجه ویژه به عدم استفاده ایران از بمب‌های شیمیایی برخلاف رفتار دشمن بعثی، استفاده از واژه دفاع در برابر جنگ، بخشش، گذشت، پخش صدای اذان و ادای فریضه نماز در سخت‌ترین شرایط، امانت‌داری، صداقت، وام‌دادن، الگوگرفتن از ائمه اطهار علیهم‌السلام، ترکیه نفس، دفاع با کمترین مهمات و آذوقه و تحمل اوضاع سخت، توکل بر خدا، روحیه شهادت‌طلبی و ایثار و همچنین، کمک به کودکان و زنان را ملاحظه کرد. براساس تجزیه و تحلیل صورت‌گرفته در این پژوهش، فیلم سینمایی تنگه ابوقریب تمام مؤلفه‌های نظام

معارف قرآنی را در بطن فیلمنامه خود دارد و به تمامی آن‌ها پایبند بوده و مؤلفه‌هایی نظیر جهان‌شناسی، اخلاق یا انسان‌سازی قرآن و احکام اجتماعی قرآن به‌ویژه احکام بین‌المللی بیشتر مورد توجه بوده است. همچنین، شایان ذکر است مؤلفه‌هایی همچون قرآن‌شناسی، احکام فردی قرآن و احکام مدنی در روایت داستان به‌کار گرفته نشده است. بنابراین، بدیهی است اتخاذ رویکردی مانند تأکید و توجه به نقش نظام معارف قرآنی در فیلم‌های دفاع مقدس با استفاده از ابزار سینما و همچنین، تأثیراتی که این نوع از فیلم‌ها روی اعتقادات و فرهنگ جامعه می‌گذارد، می‌تواند فرهنگ ایثار و شهادت را در بین افراد جامعه تقویت کرده و توجه به این معارف پیوند نزدیکی با تربیت یک نسل با فرهنگ غنی شهادت و ایثار دارد.

فهرست منابع

- احمدنژاد، امیر و کلباسی، زهرا (۱۳۹۷). بررسی آسیب تقلید در اعتقادات دینی از منظر قرآن کریم، نشریه آموزه‌های قرآنی، شماره ۲۷.
- آزاد ارمکی، تقی و امیر، آرمین (۱۳۸۸). بررسی کارکردهای سینما در ایران (ارزیابی سینمای سال‌های ۱۳۷۴ تا ۱۳۸۵ براساس توزیع کارکردی فیلم‌ها)، نشریه جامعه‌شناسی هنر و ادبیات، سال اول، ش ۲، صفحات ۱۳۰ - ۹۹.
- آزادی، افشین؛ ترابی، محمد و حیدرپور، ماشاءالله (۱۳۹۹). «جمهوری اسلامی ایران و فضای مجازی؛ راهکارهایی برای حل چالش‌ها»، فصلنامه مطالعات دفاع مقدس، سال ششم، شماره ۳.
- اسدی، محمدصابر و نصراللهی، محمدصادق (۱۳۹۸). الگوی صورت‌بندی مسائل سینمای ایران از منظر رهبر معظم انقلاب؛ از وضع موجود تا وضع مطلوب، نشریه دین و ارتباطات، سال ۲۶، ش ۱.
- ایازی، سیدمحمدعلی (۱۳۸۲). تفسیر موضوعی چیست؟، نشریه پیام جاویدان، ش ۱.
- پارساپور، آرشد (۱۳۹۷). نقد فیلم تنگه ابوقریب، حماسه سینمای جنگی ایران، قابل بازیابی در <https://rooziato.com>
- پایگاه اطلاع‌رسانی ویکی‌فقه به‌نشانی <http://wikifqh.ir>
- جاروی، آی. سی (۱۳۷۹). ارتباط کلی سینما با جامعه‌شناسی رسانه‌ها، ترجمه اعظم راوودراد، تهران، فصلنامه سینمایی فارابی، دوره ۱۰، ش ۳۸.
- جنیدی، رضا و ملانی، مسعود (۱۳۹۸). «راهبردهای مبتنی بر قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در مقابله با قدرت هوشمند ایالات متحده آمریکا»، فصلنامه راهبرد سیاسی، دوره ۳، شماره ۸.
- دلخوش، اسماعیل (۱۳۹۷). نقد فیلم تنگه ابوقریب؛ ایده‌هایی کهنه در لباسی نو، قابل بازیابی در [www. Digikala.com/mag](http://www.Digikala.com/mag)، تاریخ بارگذاری: سوم شهریورماه ۱۳۹۷، تاریخ برداشت: دهم فروردین‌ماه ۱۳۹۸.
- رابینسون، دیوید (۱۳۶۳). تاریخ سینمای جهان، ترجمه ابراهیم ابوالعالی و همایون عباس‌پور، چاپ اول، تهران، انتشارات نگاه.
- راوودراد، اعظم و اسدزاده، مصطفی (۱۳۸۹). جامعه‌شناسی سیاسی سینمای ایران (بایدها و نبایدهای سیاست‌گذاران سینمای ایران در دهه‌های ۱۳۷۰ و ۱۳۸۰، نشریه نامه پژوهش فرهنگی، سال ۱۱، ش ۹.
- زیبایی نژاد، مریم (۱۳۹۸). «احیای انگاره‌های مهم هویتی در پرتو انقلاب اسلامی ایران»، فصلنامه پژوهش‌های انقلاب اسلامی، دوره ۸، شماره ۲۹.
- طرزومی، سعید (۱۳۹۰). بررسی محتوایی و فنی فیلم‌نامه‌های دفاع مقدس و معناگرا با تکیه بر ده چهره

- شاخص (حاتمی کیا، ملاقلی پور، تبریزی، درویش، شورجه، میرباقری، فتحی، مجیدی، حاتمی و میرکریمی)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، استاد راهنما: محمدرضا اسدی، دانشگاه تبریز.
- علوی پور، سیدمحسن (۱۳۹۳). سینما؛ محمل امتزاج میان‌رشته‌ای اندیشه سیاسی و تاریخ، فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ش ۱.
- قاسم‌پور، محسن و نظریگی، مریم (۱۳۹۶). مطالعه تطبیقی روش‌شناسی تفاسیر موضوعی «موضوع‌محور» و مکتب اثبات‌گرایی، سال ۱۰، ش ۱.
- قاسمی، علی‌محمد (۱۳۸۴). تفاسیر موضوعی و شیوه‌های تقسیم معارف قرآن، معرفت، ش ۹۶.
- کازمی، پریسا و بشیری، اکبر (۱۳۹۸). «سازوکارهای تضمین حقوق بنیادین بشر در نظام حقوقی عمومی ایران»، دو فصلنامه مطالعات حقوق بشر اسلامی، دوره ۸، شماره ۱۶، بهار و تابستان.
- کالکر، رابرت، (۱۳۸۴). فیلم، فرم و فرهنگ، ترجمه بابک تیرایی، تهران، انتشارات بنیاد سینمایی فارابی.
- کینگ، نورمن (۱۳۸۰). سینما، واقعیت: تاریخ و واقعیت (ناپلئون به روایت آبل گانس)، ترجمه امید نیک‌فرجام، فصلنامه فارابی، ش ۴۱.
- محمدی مظفر، محمدحسن (۱۳۹۴). ارزیابی الگوهای دسته‌بندی معارف قرآن از نگاه امامیان، پژوهشنامه امامیه، سال اول، ش ۲.
- مدقق، حمیدرضا (۱۳۹۳). تحلیل ژانر کم‌دی رمانتیک سینمای ایران (۱۳۹۰ - ۱۳۶۰)، رساله دکتری تخصصی علوم ارتباطات، دانشگاه علامه طباطبایی.
- نصیری، سوناز (۱۳۹۸). «نقش قدرت نرم در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران (مطالعه موردی عراق)»، دو فصلنامه مطالعات قدرت نرم، دوره ۹، شماره ۱.
- نقیبی اصفهانی، مریم؛ فهیمی‌فر، علی‌اصغر و اسفندیاری، شهاب (۱۳۹۷). تبیین ساختارگرایانه سینمای دفاع مقدس (مطالعه موردی: مهاجر و لیلی با من است)، دو فصلنامه رسانه و فرهنگ، سال ۸، ش ۱.